

Clark Hopkins: The Discovery of Dura-Europos, edited by Bernhard Goldman. Yale University Press 1979. 265 s. + Glossary, bibliografi og index. £ 12,60.

Ved sin død i 1976 efterlod den gamle amerikanske arkæolog Clark Hopkins det næsten færdige manuskript til denne bog, som nænsomt er udgivet af Bernhard Goldman. Efter den franske religionshistoriker og arkæolog Cumonts udgravninger af Dura i 1920'erne gik arbejdet i stå på grund af indre vanskeligheder i Syrien, men blev genoptaget i 1928 som et fransk-amerikansk fællesprojekt, der strakte sig over 10 udgravningssæsoner. Hopkins deltog i 8 kampagner, deraf de fire som »field director«. Han har således de bedste forudsætninger for at skrive bogen om denne vigtige østlige forpost for den græco-romerske verden ved Evfrats bred.

Byen blev grundlagt omkring år 300 f. Kr. af hellenistiske soldater som et grænsefort og Klerouchi, kom i andet årh. f. Kr. under Partherne, men erobredes af Romerne under Trajan, generobredes kort efter af Partherne og blev atter år 164 e. Kr. romersk med status af *colonia* fra 211. Endelig erobres byen af Sassaniderne i 256, indbyggerne slæbtes øjensynlig bort til fangenskab, og byen sandede til i ørkenen. Det er således et fremragende eksempel på et bysamfund, der i sin mere end femhundredeårige historie har modtaget væsentlige kulturpåvirkninger fra såvel den østlige som den vestlige verden, og de klimatiske forhold har sikret et meget rigt fundmateriale, såvel arkæologisk som epigrafisk, hvortil kommer betydelige fund af papyri, pergament samt mønter. Dette materiale er nu under publikation i det statelige værk *The Excavations of Dura-Europos, Final Reports*.

Denne bog prætenderer ikke at være bogen om Dura, men – som titlen siger – en bog om udgravningerne. I princippet er den bygget annalistisk op og følger arbejdet sæson for sæson. Af og til afbrydes beretningen af bredere diskussion af enkeltfund, således af den kristne basilikas malerier, af de enestående jødiske malerier fra synagogen, samt til slut af en spændende arkæologisk analyse af byens erobring og en opsummering af dens historie. En række fundkomplekser ses således både i deres udgravningshistoriske og deres realhistoriske sammenhæng. Indimellem får man indtryk af rivninger mellem medarbejderne – især amerikanerne og franskmændene – og den store drivkraft bag det hele, Rostovtzeff, går heller ikke ram forbi med et par karakteristiske anekdoter. Lærdoms-historisk er bogen interessant, fordi den demonstrerer den uskyld, hvormed endnu 30'ernes arkæologer frilagde en sådan by karré på karré. Der er tale om en udpræget fundcentre-ret arkæologi og betydelige reminiscenser af tidligere tiders skattejagt, hvor moderne arkæologer jo, som bekendt, ikke kan blive matematiske nok i deres frilægning af firkanterne i deres net. En diskussion af de uskrevede love for publikationsretten bliver der ligeledes plads til (s. 239 ff.). Hopkins var ude for skuffelser, når medarbejdere og gæster publicerede fund uden hans samtykke.

Bogen er illustreret med udgravningsfotografier, der fastholder dens karakter som en bog om udgravningerne. Dens noter giver imidlertid mulighed for at finde langt bedre gengivelser i den egentlig videnskabelige litteratur. Her ligger måske bogens vigtigste betydning. Foruden at være bogen om en af nyere tids vigtigste udgravninger inden for den klassiske arkæologi er den nøgle til den betydelige videnskabelige litteratur herom. Selv fremstår forfatteren som en lærd og beskeden forsker, der i høj grad også lader yngre medarbejders indsats træde frem. Som arkæolog er han af den gammeldags slags, hvis interesse er fundene i sig selv og den historie, de sammen med andre kilder kan berette. Problemformuleringerne er enkle og traditionelle. Rostovtzeffs kapitel om Dura Europos i bogen *Caravan Cities* (Oxford 1932) kan stadig læses med udbytte som en

eksponent for en helt anden form for analyse af en udgravning. Det kan synes mærkeligt, at de to forskere arbejdede samtidigt med samme materiale.

Jens Erik Skydsgaard

Magnus Wistrand: Cicero Imperator. Studies in Cicero's correspondence 51-47 B.C. Studia Graeca et Latina Gothoburgensia XLI. Göteborg 1979. 202 s. + appendices, bibliografi og indices. 80 sv. kr.

Ciceros militære karriere var kort. Som ung deltog han i forbundsfællekrigen (90/89) og i året 51-50 var han proconsul i Cilicien, førte tropperne i nogle mindre træfninger, belejrede og erobrede den iøvrigt ukendte by Pindenissum og blev udråbt til imperator af sine soldater. Han opnåede, at senatet i Rom vedtog en takkefest i hans navn, og vendte hjem besjælet af ønsket om at fejre en triumf. Så kom bruddet mellem Pompeius og Caesar, og alt var med ét slag ændret. Cicero vægrede sig længe ved at tage parti, men drog endelig til Pompeius i Grækenland i midten af 49. Han deltog ikke i slaget ved Pharsalos og tog efter Pompeius' død ophold i Brindisi, indtil han i efteråret 47 vendte hjem til Rom. Først da nedlagde han officielt sit imperium og hjemsendte sine 12 lictores med de laurbærbekransede fasces.

Fra disse år besidder vi et rigt brevmateriale fra Ciceros hånd. Brevene til Atticus er oven i købet ikke sjældent forsynet med afskrifter af andre breve, hvis indhold Cicero diskuterer med venen. Det er dette kildemateriale, Magnus Wistrand behandler i sin nu publicerede disputats. Forfatteren nærmer sig opgaven med stor belæsthed i sekundærlitteraturen og betydelig filologisk akribi – ikke mindst noterne vidner om at forfatteren er en kyndig filolog, der ikke viger tilbage for indgående tekstkritiske diskussioner. I fortolkningen af brevene fremstår forfatteren desuden som en skarpsindig historiker, der med et sikkert blik for detaljerne forstår og kan forklare det vekslende politiske spil.

Af afgørende betydning for forståelsen af Ciceros rolle er konstateringen af, at det var en politisk umulighed for Cicero at nedlægge sit imperium efter borgerkrigens udbrud, d.v.s. det *senatus consultum ultimum* af 7. januar 49, der pålægger »consulerne, prætorerne, tribunerne og de proconsuler, der befinder sig uden for byen at drage omsorg for at staten ikke lider skade«. Cicero er hermed – nolens volens – en brik i det politiske og militære spil, fordi han har en formel militær status. Selv spiller han imidlertid med ved at forsøge at stifte fred mellem parterne. Som alle ved, var dette forgæves, men et forsøg på at vurdere fredsbestræbelserne dag for dag yder i højere grad politikerens Cicero retfærdighed.

Magnus Wistrand betragter det som en vigtig iagttagelse, at Cicero ikke siger alt, hvad han ved, til hvem som helst. Hertil må man sige et »naturligvis ikke«, da det jo drejer sig om diplomati, hvor man *må* spille med fordækte kort. »We must therefore be very carefull when using these letters as historical sources«, siges det side 96, og igen omtrent med samme ord side 147. Begrebet »historical sources« er dels opfattet som realhistorisk kilde og dels som kilde til Ciceros politiske synspunkter. Man må tilføje, at brevene derimod er fortrinlige kilder til Cicero som politisk taktiker, der spiller på forskellige kendsgerninger over for forskellige personer og af og til lader uvidende om noget, han i andre breve har afsløret kendskab til. Denne sidste evne hos Cicero skatter forfatteren muligvis mindre, men blotlægningen heraf er en betydelig landvinding og atter en demonstrering af, at historikeren må tage hensyn til hele overleveringen.

Naturligvis kan ingen være enig med en forfatter i alle hans vurderinger. Her skal jeg blot konkret anføre en detalje, hvor jeg er uenig med forfatteren. Ciceros brev til Cato